

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО**

Кафедра економіки та менеджменту

Гуль І.Г

**ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ
СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА**

Лекція з навчальної дисципліни
«ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ»

Для студентів спеціальності 073 Менеджмент

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні кафедри економіки
та менеджменту
«___» _____ 202__ р. протокол №___
Зав. каф. _____ Н.Ф. Павленчик

Тема 5. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

План

5.1. Економічна система суспільства: поняття, структура та основні риси

5.2. Типи економічних систем та їх характеристика

5.3. Національні моделі ринкових систем

5.1. Економічна система суспільства: поняття, структура та основні риси

Економіка будь-якої країни функціонує як багатовимірна система, що складається з великої кількості різних взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів, які розвиваються відповідно до спільних для всієї системи законів.

В економічній літературі існують різні підходи до визначення **економічної системи**, а саме:

- як сукупності відносин між людьми, що складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання економічних благ;
- як сукупності людей, об'єднаних спільними економічними інтересами;
- як історично визначеного способу виробництва;
- як особливим чином упорядкованої системи зв'язків між виробниками та споживачами матеріальних і нематеріальних благ;
- як сукупності всіх економічних процесів, що функціонують у суспільстві на основі притаманних йому відносин власності та організаційно-правових норм тощо;
- як сукупність елементів, структури, функцій і механізмів організації і розвитку матеріального виробництва і розподілу та споживання його результатів.

Найзагальнішим є таке визначення економічної системи: **Економічна система суспільства** – це сукупність взаємопов'язаних і відповідним чином впорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства.

Кожній економічній системі притаманні певні властивості (риси): *цілісність, упорядкованість (ієрархічність), стійкість, динамічність, інерційність, відтворюваність та загальна мета.*

Важливою характеристикою економічної системи є визначення її структурних елементів. Економічна система складається з трьох основних ланок: продуктивних сил, економічних відносин і механізму господарювання (рис. 5.1.).

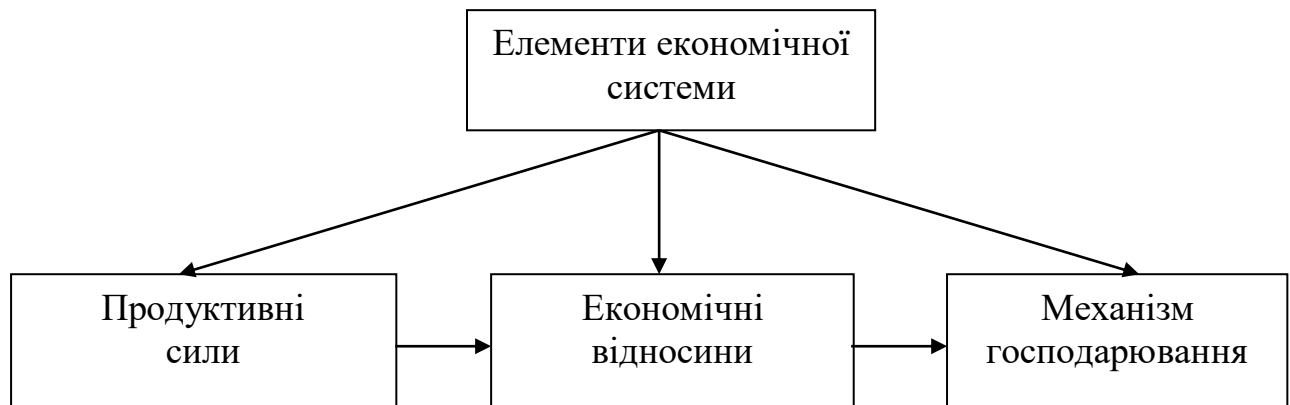

Рис. 5.1. Основні структурні елементи економічної системи

Продуктивні сили - це сукупність засобів виробництва, працівників з їхніми фізичними і розумовими здібностями, науки, технологій, інформації, методів організації та управління виробництвом, що забезпечують створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб людей.

Продуктивні сили є найважливішим показником і критерієм досягнутого нею рівня науково-технічного прогресу і продуктивності суспільної праці.

Економічні відносини - це відносини між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та нематеріальних благ.

Система економічних відносин складається з: *техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин.*

Техніко-економічні відносини - це відносини між людьми з приводу використання ними знарядь та предметів праці у процесі виробництва, за

допомогою яких вони впливають на сили природи і створюють необхідні життєві блага.

Організаційно-економічні відносини - це відносини між людьми з приводу застосування способів і методів організації та управління суспільним виробництвом: відносини обміну діяльністю між людьми, спеціалізація праці, кооперування, концентрація та комбінування виробництвом.

Соціально-економічні відносини - насамперед це відносини власності в економічному значенні цього поняття.

Механізм господарювання є структурним елементом економічної системи, що складається із сукупності форм і методів регулювання економічних процесів та суспільних дій господарюючих суб'єктів на основі використання економічних законів, економічних важелів, правових норм та інституційних утворень.

Найважливіша функція господарського механізму - забезпечення динамічної рівноваги в суспільному виробництві й насамперед між виробництвом та споживанням, попитом і пропозицією.

5.2. Типи економічних систем та їх характеристика

Людству відомі різні економічні системи, які сформувалися в процесі тривалого історичного розвитку. Їх можна класифікувати за відповідними критеріями. Найпоширенішою в економічній науці є класифікація економічних систем за двома ознаками:

- за формою власності на засоби виробництва;
- за способом управління господарською діяльністю.

На основі цих ознак розрізняють такі типи економічних систем: *традиційну, ринкову, командну (адміністративну) та змішану.*

Традиційна економічна система властива слаборозвинутим країнам. Вона характеризується багатоукладністю економіки, збереженням натурально-общинних форм господарювання, відсталою технікою, широким застосуванням ручної праці, нерозвиненою інфраструктурою, найпростішими формами організації праці і виробництва, бідністю населення. На соціально-економічні процеси значний вплив

справляють освячені століттями традиції та звичаї, релігійні та культові цінності, кастовий і соціальний поділ населення. У сучасних умовах країни з традиційною економікою потерпають від засилля іноземного капіталу і надмірно активного перерозподілу національного доходу державою.

Ринкова економічна система (економіка капіталізму вільної конкуренції) характеризується пануванням приватної власності на інвестиційні ресурси, передбачає функціонування великої кількості діючих виробників і покупців товарів, свободу вибору підприємницької діяльності, особисту свободу всіх економічних суб'єктів, однаковий доступ їх до ресурсів, науково-технічних досягнень, інформації. Всі макро- та мікроекономічні процеси (розподіл ресурсів, ціноутворення, створення доходів тощо) регулюються ринковим механізмом на основі вільної конкуренції. Втручання держави в економічні процеси виважене. Усі економічні рішення приймаються ринковими суб'єктами самостійно на свій страх і ризик.

Ринкова економіка вільної конкуренції проіснувала приблизно до першої третини ХХ ст.

Командна (адміністративна) економічна система базується на пануванні державної власності, одержавленні та монополізації народного господарства, централізованому директивному плануванні виробництва і розподілі ресурсів, не визнає реальних товарно-грошових відносин, конкуренції і вільного ціноутворення. Їй притаманні висока затратність виробництва, несприйнятливність до НТП, зрівняльний розподіл результатів виробництва, відсутність матеріальних стимулів до ефективної праці, хронічний дефіцит (особливо товарів народного споживання) тощо. Усе це ознаки недостатньої життєздатності командної системи, які закономірно призвели її до кризи, а потім і розпаду.

Командна економіка була панівною у колишньому Радянському Союзі та низці країн Східної Європи й Азії.

Змішана економічна система є адекватною формою функціонування сучасних розвинутих країн і характеризується такими рисами:

1) високим рівнем розвитку продуктивним сил і наявністю розвинутої інфраструктури суспільства;

2) різноманітністю (плюралізмом) форм власності й рівноправним функціонуванням різних господарюючих суб'єктів (приватних, колективних, корпоративних, державних);

3) поєднання ринкового механізму з державними методами регулювання економіки, які органічно переплітаються і доповнюють один одного;

4) орієнтацією на посилення соціальної спрямованості розвитку економіки. Збільшуються затрати на освіту, медичне обслуговування, створюються державні й приватні фонди соціального страхування та соціального забезпечення населення.

Разом з тим кожна країна відрізняється своєю історією, рівнем економічного розвитку, соціальними та національними особливостями. Тому для кожної економічної системи характерні свої національні моделі організації господарства. Так для командно-адміністративної системи характерними були радянська модель, китайська модель, польська модель та інші. Сучасній змішаній економіці також властиві різні моделі.

5.3. Національні моделі ринкових систем

Розглянемо найбільш відомі національні моделі.

Американська модель побудована на засадах всестороннього заохочення підприємницької активності, збагачення найбільш активної частини населення. Малозабезпеченим верствам населення створюється достатній рівень життя за рахунок часткових пільг та соціальних допомог. Завдання досягнення соціальної рівності тут взагалі не ставиться. Ця модель оснований на високому рівні продуктивності праці і масовій орієнтації на досягнення особистого успіху. В цілому для американської моделі характерне державне втручання, направлене на підтримку стабільної кон'юнктури і економічної рівноваги.

Соціальне ринкове господарство Німеччини характеризується створенням всім формам господарювання можливостей стійкого розвитку. При цьому

особливою оцінкою держави користуються так звані «міттельштанд», тобто дрібні і середні підприємства, фермерські господарства. Держава активно впливає на ціни, мита, технічні норми, широко використовує ці та інші важелі і механізми для реалізації соціальної політики.

Шведська модель відрізняється сильною соціальною політикою, направленою на скорочення майнової нерівності за рахунок перерозподілу національного доходу на користь найменш забезпечених верств населення. Тут в руках держави знаходиться всього 4% основних фондів, зате доля державних розходів становить близько 70% від валового внутрішнього продукту, причому більше половини від цих розходів направляється на соціальні потреби. Звичайно, це можливо лише в умовах високої норми оподаткування. При такій моделі функція виробництва лягає на приватні підприємства, які працюють в умовах конкурентної ринкової економіки, а функція забезпечення високого рівня життя (включаючи зайнятість, освіту, соціальне страхування) і деякі елементи інфраструктури (транспорт) - на державу.

Японська модель характеризується певним відставанням рівня життя (в тому числі рівня заробітної плати) від росту продуктивності праці. За рахунок цього досягається зниження собівартості продукції і різне підвищення її конкурентноздатності на світовому ринку. Перепоп для майнового розшарування не ставиться. Така модель можлива при виключно високому розвитку національної самосвідомості, пріоритеті інтересів нації над інтересами конкретної людини, готовності населення йти на певні матеріальні жертви ради процвітання країни. Ще одна особливість японської моделі зв'язана з активною роллю держави, направленої на створення такого господарського середовища, в якому перспективні галузі розвиваються найбільш динамічно.